

Huibert Vogelzang

Een Bilthovense kolonist

De kaart van Petrus Kaerius van het Dominium Ultraiectum uit het jaar 1616, waarvan een gedeelte de kaft van ons Maandblad siert, geeft ons heel wat informatie. Dat de polders tussen De Meern en Jutphaas uit weiland bestaan, heeft de tekenaar bijvoorbeeld met een koe aangegeven. In beperkter mate zou dit symbool er ook nu nog wel mee door kunnen, het verkeersplein Oudenrijn en dergelijke kleinigheden natuurlijk daargelaten. Maar het schaap op de plaats van Bilthoven is bepaald niet meer van deze tijd. Weliswaar heeft het zich na door Kaerius geconterfeit te zijn nog meer dan twee eeuwen aldaar weten te handhaven, maar toen zijn we de hei - want dat schaap is niets anders dan een aanduiding voor heide - geleidelijk aan door bossen en landbouwgronden gaan vervangen.

Het zijn niet uitsluitend de grootgrondbezitters geweest die zich met de ontginning van de grote heidevelden tussen Maartensdijk en Zeist hebben beziggehouden. Zo is de oostelijke helft van wat wij nu Bilthoven-Zuid noemen gekoloniseerd door een ondernemende boer uit de Betuwe. Ofschoon hij met zijn gezin maar kort in onze gemeente heeft gewoond, is zijn familienaam hier achtergebleven in de titel van het allereerste wegenplan van Bilthoven. En, zoals zo dadelijk nog zal blijken, zijn ook namen van wegen in dit plan aan die familienaam ontleend.

Schaapsdrift

Op 25 januari 1837 richtte Huibert Vogelzang, landbouwer in de gemeente Ravenswaay, een brief aan de agent van het domein in de provincie Utrecht waarin hij vroeg een stuk heide, gelegen tussen de Straatweg, de zgn. Paltzerweg en het Jodenkerkhof, in erfpacht te mogen ontvangen. Hij wilde daar een boerenwoning bouwen en de grond in cultuur brengen. De burgemeester van De Bilt, om advies gevraagd, had geen bezwaar „alleen diende in het oog te worden gehouden dat de zgn. Paltzerweg welke dient voor schaapsdrift als anders vrij en ongehinderd blijft“, zo schreef hij in zijn antwoord van 2 februari. De definitieve beschikking van de Permanente Commissie uit het Amortisatie-Syndicaat viel pas op 18 juli en de notariële akte werd eerst op 29 maart 1838 gepasseerd voor notaris Van Strijen te Wijk bij

Duurstede, kennelijk de notaris van Vogelzang die natuurlijk de kosten moest betalen.

Jagtlust

Vogelzang kreeg van de domeinen tien hectare heidegrond in erfpacht voor 99 jaar, tegen een jaarlijkse canon van in totaal f 8,—. De plaats van zijn grond werd in de notariële akte aldus aangegeven dat deze ten noorden grensde aan 's Rijks domeinen, ten oosten aan het Israëlitisch Kerkhof en 's Rijks domeinen, ten zuiden aan de heer Dumont - dit moest zijn Diemont - en ten westen aan de Prinsche Laan of Soestdijkerstraatweg. Het Jodenkerkhof, waarvan nu alleen nog maar het zuidwestelijke hoekje van 10 bij 10 meter eigendom is van de Israëlitische gemeente te Utrecht, had in 1838 nog zijn oorspronkelijke grootte van ongeveer een hectare. Diemont was de toenmalige eigenaar van „Jagtlust“, dat zich ten oosten van de Soestdijkseweg in noordelijke richting uitstreckte tot de tegenwoordige Boslaan.

De erfpachtsuitgifte geschiedde onder het speciale beding, dat de grond zou moeten worden ontgonnen en tot cultuur gebracht. Toen de spoorlijn er nog niet was - die kwam pas in 1863 klaar - liep de Jan Steenlaan over de Soestdijkseweg door en vormde een geheel met de oostelijke helft van de tegenwoordige Prins Bernhardlaan. Langs deze route brachten de boeren uit de Leijen en de Nieuwe Wetering hun schapen naar de hei waar zij ook hun plaggen staken om die te kunnen mengen met de schapenmest.

Ontginning

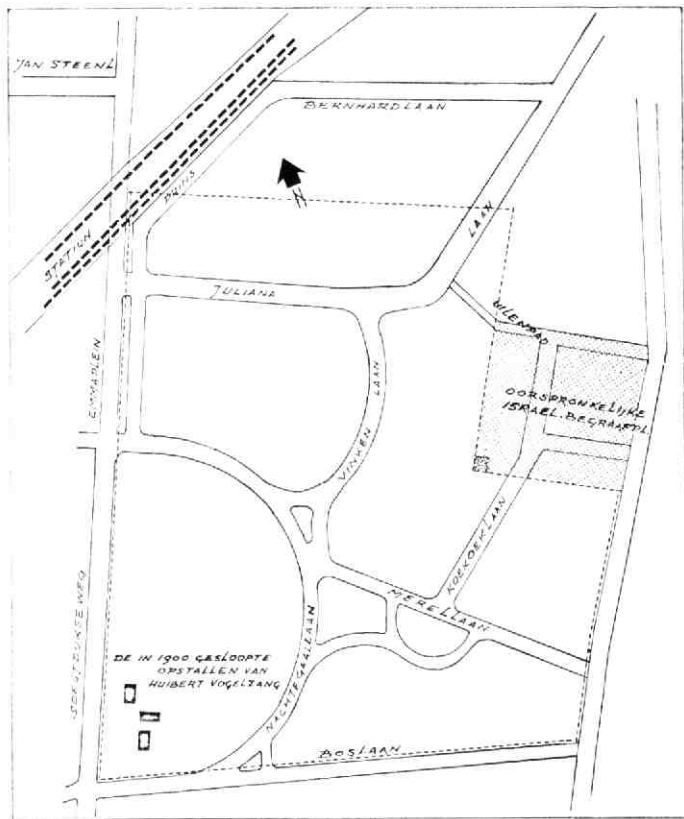
Huibert Vogelzang heeft in 1840 in de zuidwestelijke hoek van zijn grond, d.w.z. op de hoek van de Soestdijkseweg en de tegenwoordige Nachtegaallaan, een huis gebouwd met een stal en een schuur. De oudste topografische kaart van Nederland geeft ons een indruk van de wijze waarop Vogelzang aan zijn ontginningsverplichting heeft voldaan. Van blad 32, waarop de gemeente De Bilt voorkomt, is de eerste druk in 1856 verschenen, maar de terreinverkenningen daarvoor zijn al in 1847 en 1848 verricht. Op deze kaart is duidelijk te zien dat Vogelzang de westelijke helft van zijn tien hectare grond tot bouwland heeft ontgonnen en de oostelijke helft heeft bebost. De

erfpachtsverhouding heeft waarschijnlijk al na enkele jaren door koop en verkoop haar einde gevonden.

Vogelzang maakt de indruk in hart en nieren een pionier te zijn geweest. In 1854 verlaat hij De Bilt al weer om zich met zijn gezin in de Haarlemmermeer te gaan vestigen die toen nog maar amper droog was. Zijn Biltse bezittingen had hij enige jaren eerder al verkocht aan jhr. H. van den Bosch die in 1843 Diemont als eigenaar van „Jagtlust” was opgevolgd. De overlevering wil dat Huibert Vogelzang in zijn boerderij aan de Soestdijkseweg

en gemeenschappelijke schuur, genaamd „Vogelzang”. Ook op de bij de catalogus behorende kavelkaart vinden we deze naam ter plaatse vermeld. De grootte van de twee kavels die te samen de voormalige grond van Vogelzang uitmaakten, is blijkens de catalogus ruim tien hectare, wanneer we de Soestdijkseweg niet meerekenen waarvan de ondergrond toen nog eigendom was van de belendende eigenaren.

In 1900 kwamen de tien hectare „Vogelzang” en ook de gronden aan de westzijde van de Soestdijkseweg in handen van de in Utrecht gevestigde

De stippellijn geeft de 10 hectare heidegrond aan die Huibert Vogelzang in 1837 van het domein in erfpacht heeft ontvangen.

ook een tapperij had gevestigd, maar in het gemeentearchief zijn daarover geen gegevens te vinden.

Naam bleef

De naam „Vogelzang” bleef aan de boerderij verbonden. Toen in 1882 een openbare verkoping van het gehele landgoed „Jagtlust” met de toen daarbij behorende buitenplaats „Meijenhagen” plaats vond, waarvan de gedrukte veilingcatalogus bewaard is gebleven, werden de opstallen die oorspronkelijk door onze kolonist Huibert waren opgericht, daarin omschreven als „drie woningen

„Maatschappij tot Exploitatie van bouwterreinen aan het Station de Bilt”, directeur L. H. Westerhout. Deze begon met de oude huizen die oorspronkelijk de boerderij, schuur en stal van Vogelzang waren geweest, te slopen. Voorlopig kwam daarvoor niets in de plaats. Wel vroeg en kreeg Westerhout in 1900 en 1901 vergunning voor de bouw van een tiental villa's noordelijker aan de Soestdijkseweg.

De onderhandelingen met de gemeente in 1902 over de aanleg van wegen en straatverlichting vergden nogal wat tijd, maar in het voorjaar van 1903 vond dan toch de aanbesteding plaats. Bij

Herrnhutters in vijf continenten

besluit van burgemeester en wethouders van 24 juli 1903 krijgt „het Park nabij het station“ de naam „Park Vogelzang“ en worden tevens de tien daarin gelegen wegen van namen voorzien. Het valt op dat daarbij alleen de wegen ten oosten van de Soestdijkseweg, d.w.z. die over de vroeger aan Huibert Vogelzang toebehoord hebbende grond zijn aangelegd, namen van zangvogels krijgen: Nachtegaallaan, Merellaan en Vinkenlaan. Ten westen van de straatweg worden het Spoorlaan, Prins Hendriklaan, Kruislaan, enz.

Het bestand aan vogelnamen is enkele jaren geleden op grote schaal uitgebreid toen het bestemmingsplan Bilthoven-Centrum II tot uitvoering kwam. Het was een gelukkige omstandigheid dat dit plan zich juist bezijden het oude territorium van Huibert Vogelzang uitstrekte zodat het gemeentebestuur alleszins verantwoord was ook andere dan alleen zangvogels te vernoemen.

Om te besluiten met het plekje waar Vogelzang van omstreeks 1840 tot 1854 zelf heeft gewoond, de oude opstallen werden, zoals wij zagen, in 1900 afgebroken. In 1914-1916 verrees op die zelfde plaats een grote villa die Johannes Reijnsenbach, oud-president van de Javasche Bank, voor zich liet bouwen volgens het ontwerp van de Bilthovense architect, tevens kunstschilder, Herman van der Haar die zelf precies er tegenover woonde aan de Soestdijkseweg (nu het huis van dr. Van Dam). De heer Reijnsenbach noemde zijn nieuwe villa „HOREV“ wat betekende: Hoop op rust en vrede. Later, toen de familie Kersemakers er een pension in dreef, heette het huis „Pension Theodora“. In 1954 is de villa verkocht aan de Vereniging tot bevordering van de Landbouwuigpaardfokkerij in Nederland, die er ook nu nog in gevestigd is.

P. H. Damsté

Nog meer oude kaarten

In de maand oktober wordt in het Gemeenlands-huis van het Groot-Waterschap van Woerden (Havenstraat 30 te Woerden) een kleine expositie van historisch kaartmateriaal gehouden. De Stichts-Hollandse Historische Vereniging doet dit naar aanleiding van de komende herindeling van het waterschap en omdat zij dit jaar een van de waterschapskaarten, daterend uit 1670, zal publiceren. De uitgeverij Canaletto zal deze uitgave in boekvorm en losbladig verzorgen. Het samenvallen van deze Woerdense tentoonstelling met de onze (4 oktober - 8 november) is daarom niet helemaal toevallig.

Inlichtingen over openingstijden en sluitingsdatum verstrekt mev. E. de Leeuw-Mielard, Marius Bauerstraat 30, Woerden, telefoon 03480 - 44 60.

Toen in oktober 1967 een uitslaande brand aan het Broederplein een deel van het historische gebouwencomplex van de Evangelische Broedergemeente te Zeist verwoestte - na restauratie vestigde zich hier Rijksmonumentenzorg - besloot de Oudstenraad de gelukkig bewaardgebleven archieven bij het Rijksarchief in Utrecht een veiliger onderkomen te verschaffen. Toen dan ook de

Bladzijde uit een gezangboek van de Oude Tsjechische Broeder-Uniteit, *Ivanceice* 1576 (cat. nr. 7).

organisatoren van de aan het piëtisme gewijde tentoonstelling „Vromen en Verlichten“ in het Aartsbisshoppelijk Museum besloten de Herrn-